

TEMA 11: A DESCOLONIZACIÓN DE ASIA E ÁFRICA. O TERCEIRO MUNDO

Un dos feitos capitais do mundo contemporáneo é o acceso de varias dúzias de nacións, na súa maioría do hemisferio sur, á independencia política. En ambos continentes déronse pugnas e conflitos locais polo poder unha vez derrubado o imperialismo europeo trala II Guerra Mundial, conflito que tamén contribuíu a estimular nacionalismos anticolonialistas e acelerar o ritmo de retirada colonizadora de Asia e África. Os imperios británico, francés, holandés e belga desapareceron nun período de tempo moi curto, entre 1947 e 1962, nuns casos pacíficamente, e noutros tras longas e sangrentas guerras de liberación. En todas partes o fin dos imperios foi resultado dunha multiplicidade de causas, pero sempre resaltaría por encima de todas unha crecente axitación nacionalista.

1. Factores da descolonización

A descolonización foi o resultado de toda unha amalgama de factores, crecemento demográfico, nacionalismo, a conxuntura internacional, etc.

-Habería que considerar factor estimulante o diferente ritmo de **expansión demográfica**, si a expansión colonial do século XIX debeuse a unha presión demográfica nos países europeos, no proceso de descolonización xogou un papel importante a revolución demográfica que experimentaron a maioría dos países atrasados por mor dun descenso continuo da mortalidade que en ningún momento veu acompañado dun descenso de natalidade.

-Estes países ten **conciencia do nivel de vida europeo** que coñecen a través da radio, televisión e viaxes ao continente, e desexan alcanzalo para cal é necesaria a autonomía política.

-Doutra banda, está o **crecente nacionalismo** xa que estes países son conscientes do seu atraso económico pero tamén das súas diferenzas culturais e tradicións. Si na Europa do século XIX o nacionalismo funcionou como un factor xerador de estados, no século XX é un dos principais factores que empuxaron á descolonización.

-A conxuntura internacional tamén axudou á **perda de hexemonía europea**; durante a I Guerra Mundial as colonias provén de homes e materias primas á metrópoli, con todo, durante a posguerra en lugar de recompensar ás colonias pola axuda prestada as metrópolis intensifican a explotación económica das mesmas para facer fronte aos seus problemas. O proceso de intensifica durante a II Guerra Mundial coa novidade de que algunhas colonias convértense en escenarios bélicos.

-A **actitude das potencias occidentais** favoreceu o proceso descolonizador, Lenin acusa ao capitalismo da explotación dos pobos atrasados e na mesma liña sitúase Stalin. Tamén Wilson e Roosevelt atacarán o colonialismo; a Igrexa e as sociedades internacionais son favorables á descolonización, así, as encíclicas papais de Juan XXIII e Pablo VI exaltaban a independencia dos pobos atrasados, a ONU en 1952 no artigo

dos Dereitos do Home inclúe o dereito dos pobos a gobernarse por si mesmos (dereito de autodeterminación).

2.A independencia das grandes colonias do Asia meridional e suroriental: os exemplos de India e Indochina.

No continente asiático **India** é a nación que inicia o proceso de descolonización, proporciona líderes con prestixio e adianta os problemas que, en maior ou menor medida, vanse a atopar as nacións novas. No ano 1885 o nacionalismo indio xorde da man do partido do Congreso Nacional Indio que reclama unha maior autonomía para o país e converterse nun dominio ao xeito de Canadá e un programa de colaboración coas autoridades británicas. A partir do ano 1914 Gandhi comeza a difundir a súa doutrina da non violencia e non colaboración, o seu prestixio chegou a ser enorme. Trala I Guerra Mundial non só a alta burguesía demandaba un cambio na situación política, senón tamén a media e baixa burguesía urbana e un sector da masa popular, incitados pola miseria e as epidemias da posguerra. No ano 1920 entrará en vigor un régime de diarquía cun goberno central presidido por un vicerrei e un consello executivo e consellos provinciais dirixidos pola oligarquía indíxena que se encargan da saúde, educación e agricultura. Pero Gandhi esixe unhas reformas máis profundas. Por estas mesmas datas un discípulo de Gandhi, Nehru que entrara en contacto cos medios socialistas europeos, comeza a pedir a independencia. Ao estalar a II Guerra Mundial o vicerrei declara á India belixerante e rexeita calquera promesa de independencia. Neste contexto xorde o movemento da India libre que comeza a loitar contra os ingleses. Ante esta conxuntura algúns políticos ingleses comezan a esixir a independencia da India que se concede no ano 1947 mediante o sistema de repartir o territorio en dous estados de diferente confesión: A India (hindú) e Pakistán (musulmán), a parte de Ceilán que se converte nun estado budista.

Os problemas cos que tivo que enfrontarse a nova nación foron numerosos xa que miles de persoas faleceron nos enfrontamentos relixiosos e a causa do fame. Gandhi foi asasinado por mor da súa actitude conciliadora cos musulmáns e Nerhu tívose que enfrontar só á primeira andadura do novo estado.

En canto á descolonización da **Indochina francesa**, Laos e Camboya acceden á súa independencia no ano 1954, pero no caso de **Vietnam** prodúcese un proceso de sustitución de colonialismo, un fenómeno peculiar dentro da historia da descolonización. Neste último caso, un movemento nacionalista, o Viet-minh, inicia a guerra pola independencia, que desde 1949 conta co apoio dos comunistas chineses e chega a dominar as tres cuartas partes do país. En 1954 o exército francés é cercado e feito prisioneiro en Dien. Ben Phu, o que obriga a Francia conceder a independencia. Na Conferencia de París dese mesmo ano procédese á división do país en dous estados, Vietnam do Norte e Vietnam do Sur, separados polo paralelo 17 ata que unhas eleccións determinen o réxime que debe posuír a nova nación. Pero os Estados Unidos non asinan o acordo e apoian o réxime que se estableceu no Sur, onde se instaurou unha ditadura e comezan a intervir na zona co obxectivo de substituír a Francia no goce das riquezas do país. A súa intervención prolongarase, no medio dunha sanguenta guerra, ata os anos

1971-1972.

3. A independencia das colonias africanas

Coas revolucións asiáticas espertan as africanas. Tamén aquí, do mesmo xeito que ocorrera en Asia, o I Guerra Mundial vai sementar as sementes da independencia, pero as diferentes civilizacións, a islámica a norte e a negra ao sur, a inexistencia de estados de gran potencial demográfico como A India ou Indochina, e o forte tribalismo atrasan a descolonización. Ao final da II Guerra Mundial só había catro países africanos independentes (Egipto, Etiopía, Liberia e a República de Suráfrica) e desde entón comeza un proceso independizador con particularidades moi notables. Como xa ocorreu en Asia, tralo conflito as potencias colonizadoras deixaron ao descuberto as súas debilidades, o que permitiu o desenvolvemento de movementos revolucionarios, identificados cos conceptos de negritud e africanidad, máis unha mestura socialista.

En África o proceso descolonizador execútase en fases ben diferenciadas:

1º. Entre 1919 e 1945; formación do nacionalismo africano, co detonante na invasión italiana de Etiopía.

2º. Entre 1946 e 1960; consolidación nacionalista e independentismo, realizado por etapas e sectores: 1951-1956 no norte (Libia, Exipto, Sudán, Túnez e Marruecos), 1957-1960 no sur (Ghana, Guinea e Nigeria).

3º. Entre 1960-1980; nacemento como estados de case todos os países, pero tamén en fases: 1975, coas colonias portuguesas, e 1980 co surgimiento de Zimbabwe.

O proceso independentista desencadéase na década posterior a 1955, cos primeiros movementos ao norte promovidos polos islamistas pola súa vinculación á mesma cultura asiática. E arrincan de tres momentos crave: o ano 1951, cando Libia obtén a independencia; e 1952, cando Egipto desenvolve a súa revolución con Nasser e convértese en República. Un pouco máis tarde, en 1956, accederán á soberanía Sudán, Marruecos e Túnez.

No África británica prodúcese un paralelismo co ocorrido nas colonias asiáticas, e concretamente na India, porque o sistema de administración era favorable á autonomía, ademais de que os ingleses pactaban as independencias para logo integrar aos novos estados na comunidade británica. Os procesos independentistas desenvólvense sen especial relevancia. Pero no caso francés, o fito máis importante foi a guerra de liberación arxelina; alí a situación era distinta xa que o país estaba ocupado por máis dun millón de colonos franceses e Francia considerábaa unha provincia da metrópoli polo que o movemento de independencia desembocou nunha guerra de 7 anos, ata que en 1961 o electorado francés optou pola concesión da independencia. En 1962 a dominación francesa tocara ao seu fin.

O África belga se independizou de forma precipitada; só as tensións políticas e raciales foron quen obrigaron ao goberno metropolitano a conceder soberanías. Pola

Conferencia de Bruxelas (1969) o Congo pasou a Zaire, e dous anos máis tarde eran estados independentes Ruanda e Burundi.

Os sectores españois funcionaban como provincias desde 1958, o que motivou unha descolonización tardía e errónea. O Ifni pasou a Marruecos en 1969, e o Sahara occidental foi transferido a Marruecos e Mauritania no ano 1975. Os sectores portugueses víronse afectados pola Revolución dos Caraveis (1974) que precipita o proceso de independencia; como consecuencia, Angola e Mozambique alcanzan a súa independencia ese mesmo ano.

Cabe destacar que a propia descolonización africana apadrinada polas antigas potencias coloniais en moitos casos estivo feita coa intención de crear países política e étnicamente inestables para que o neoimperialismo tivese máis doado a obtención das materias primas destes lugares.

4. O Terceiro Mundo

A maioría dos países descolonizados enfrontásenlle a serios problemas de fame, analfabetismo e carencia de industria, con todo, estes problemas tamén están presentes en países cuxa independencia política non fora tan recente. Para definir a estes países empregouse diferentes denominacións; algún historiador fala de pobos subalimentados, outros de países subdesenvolvidos ou en vías de desenvolvemento. Aínda que a denominación que terminou impoñéndose foi a aplicada polo demógrafo francés Sauvy quen os denominou Terceiro Mundo, xa que el vía nestes pobos a prolongación do Terceiro Estado da Revolución francesa, o que non deixa de ser unha asimilación un tanto forzada xa que no terceiro estado integrábase unha burguesía adiñeirada, pero a expresión tiña a vantaxe de suxerir que eras un bloque non integrado nos encabezados por Estados Unidos e Rusia.

Sobre os problemas co desenvolvemento industrial, algúns países iniciaron a súa industrialización en data tardía, Rusia ou Xapón por exemplo, con todo os países atrasados atópanse na actualidade con obstáculos case insalvables para iniciar un proceso auténtico de industrialización. No caso dos países recentemente descolonizados a historia colonial é unha explicación fácil xa que as metrópolis mantiveron ás colonias nunha situación de atraso para poder explotar as súas riquezas pero dita explicación non serviría para explicar o subdesenvolvemento de países que accederon á súa independencia con anterioridade ao século XIX. Algúns historiadores consideran que aquelas nacións que chegaron ao 1900 sen iniciar o seu industrialización atopáronse cunha complexidade técnica que imposibilitaba a súa asimilación. Non hai dúbida de que o atraso no inicio da industrialización complicou a posibilidade das primeiras fases de despegue e contribuíu a aumentar de forma notoria as diferenzas de nivel entre os países industrializados e os non industrializados.

Tradicionalmente sinaláronse como indicadores socioeconómicos que definen calquera país situado nesta órbita da pobreza os seguintes:

- Baixa renda por habitante

- Subalimentación (niveis inferiores a 2000 calorías, carencia de proteínas)
- Alta mortalidad infantil e subsistencia de enfermidades endémicas
- Alto crecemento demográfico
- Escasa densidade de infraestructuras
- Predominio do sector agrícola sen mecanización e sen modernización
- Industrialización mínima
- Analfabetismo
- Carencia de cadros dirixentes na administración e técnicos de produción.

3.1. O Mapa dos desfases

No mundo do desenvolvemento resalta o grupo máis ricos dos países petroleros, seguido da cuenca mediterránea, Asia, países americanos do hemisferio sur, e o continente africano.

-En Próximo Oriente a inestabilidade política e as grandes riquezas petrolíferas colocan esta rexión nunha delicada situación marcada polas continuas guerras onde se dirimen os intereses das grandes potencias mundiais.

-Na cuenca mediterránea os dous xigantes en apertos continúan sendo Egipto e Túnez, no entanto, a súa conexión cada vez máis estreita con Occidente cobre algunhas das súas deficiencias e permítelles incorporase elementos do desenvolvemento. Hoxe, con todo, o integrismo islámico configúrase como un elemento retardador.

-En Asia resaltan as disparidades demográficas, económicas e ata políticas. Un problema común a todos os países é a falta de unidade, aínda que se suscita a distintas escalas segundo rexións. O caso máis sangrante é o da India, onde ao problema da unidade súmase o superpoboamento e a dificultade de gobernabilidade; a situación pode facerse extensiva á periferia ou á súa órbita. O sudeste, con todo, presenta unha situación algo diferente por mor da súa cada vez maior vinculación a Occidente, a consolidación da ASEAN e a introdución de capital occidental. Todos estes elementos convertéronse en detonantes do despegue económico.

-No caso de América do Sur, o arcaísmo das estruturas sociais agudiza o problema agrario, conxugado coa inestabilidade política e o tradicional fermento das ideoloxías revolucionarias e contrarrevolucionarias, e co control externo das economías. Pero é fácil atopar certas diferenzas xa que hai países que son interesantes para Estados Unidos o que implica investimentos e proximidade ao maior mercado consumista do mundo.

-África foi o continente onde maiores defectos deixou a economía colonialista de depredación. O problema demográfico é grave, a urbanización moi desordenada, as estruturas políticas e sociais ambiguas, as condicións de mercado non só desfavorables senón conflictivas, e a débeda converteuse en impagable. Con este panorama o continente suscita as posibilidades de desenvolvemento máis difíciles de conseguir no planeta. Por iso, atópase no último chanzo do subdesarrollo.